

Språkbruk i psykisk helsevern

Språklige tilbakeskritt

Odd Volden
brukeraktivist

Utover på 2010-tallet endte vi dessverre opp med altoppslukende begreper som «psykisk sykdom» og «psykisk syke».

I år kan vi feire 20-årsjubileum for oppstarten av Opptrappingsplanen for psykisk helse. Planen satte for alvor fart på feltets overgang fra beverhi til maurtue: På det gamle psykisk helsefeltet kunne nok både personale og pasienter foreta ekskursjoner ut i verden, men det meste var konsentrert om det som foregikk inne, «i psykiatrien». Selv om man skulle komme seg ut av sykehuset og sykehjemmet, var man fortsatt å anse som «psykiatrisk pasient», stemplet på livstid. En advokat jeg møtte i min tid som kontrollkommisjonsmedlem på 2000-tallet, oppsummerte situasjonen slik: «psykiatriske pasienter og vanlige mennesker».

I 2004 skrev jeg en artikkel i den første utgaven av Tidsskrift for psykisk helsearbeid: «Vi sier farvel til «den psykiatriske pasienten»: Et brukerperspektiv på psykisk helse». Artikkelen fikk en del oppmerksomhet i «den lavkirkelige delen av feltet», og havnet blant annet på noen av pensumlistene på de tverrfaglige videreutdanningene i psykisk helsearbeid. Jeg skal ikke påstå at dette var grunnen til at bruken av «psykiatriske pasienter» som overordnet begrep i stor grad ble forlatt, til fordel for «mennesker med psykiske lidelser», men jeg tror nok at det i løpet av opptrappingsplanperioden, særlig utenfor institusjonene, stedvis og tidvis var en sterk vilje til å forlate båsene og stigmaene. En kommunal tjenesteutøver sa det slik da hun ble intervjuet for et magasin sammen med en tjenestebruker: - Nå er vi nesten som venninner!

Et tilbakeskritt

Folk flest må selvfølgelig få si hva de vil, men fagfolk, forskere og journalister bør ikke på langt nær ha den samme friheten

Det er derfor trist at vi utover på 2010-tallet har endt opp med altoppslukende begreper som «psykisk sykdom» og «psykisk syke» som hovedkategorier. «Psykiske lidelser» og «mennesker med psykiske lidelser» var langt fra bra nok, men «psykisk sykdom» og «psykisk syke» er definitivt et tilbakeskritt, av mange grunner: Det reverserer bevegelsen bort fra institusjonene, passiviteten og de profesjonelle som hovedaktører. Det gjør det vanskeligere å skape oppmerksomhet rundt det partikulære i pasient- og brukerrollene – man kan for eksempel være psykososialt utfordret og mor, nabo, kollega, idrettsutøver og venn på samme tid.

Den evige diskusjonen for og imot psykiatriske diagnoser burde også tilsi at vi leverer «psykisk sykdom» til gjenvinningsstasjonen ved første anledning. Når man etterlyser «bedre behandlingstilbud til psykisk syke», er det antakelig enten ren fagforeningspolitikk eller en intellektuell fallitterklæring: Selv i et lite land som Norge kan vel ikke enhver endring i tjenesteprofilen berøre alle diagnosegrupper like sterkt eller i samme retning? Er man for psykiatrisk diagnostikk, bør man kunne stå for det og nevne barnet ved dets rette navn, enten det heter spiseforstyrrelse, bipolar lidelse, angst eller depresjon. Er man mot psykiatrisk diagnostikk, blir det ganske meningsløst å snakke om «sykdom» i det hele

tatt; da har vi automatisk beveget oss over i et landskap der fenomenene gjerne blir navngitt som uro, kriser, utfordringer, problemer, behov for støtte, osv.

Hvorfor?

Hva kan årsaken være til at vi har havnet der vi er nå? Å finne årsaken er ikke på langt nær så viktig som at vi fortrest mulig kommer oss ut av bakevja, men det kan være nærliggende å peke på Breivik-saken, som vi kanskje kan oppsummere slik: Rettspsykiatrien tapte. Psykiatrien vant. Er det etterdønningene av dette vi fortsatt ser? Sjøkket som Breivik-saken utløste, innbød ikke nettopp til språklig filigransarbeid.

Folk flest må selvfølgelig få si hva de vil, men fagfolk, forskere og journalister bør ikke på langt nær ha den samme friheten. Språklig variasjon er fint, men bare hvis variasjonen følger fenomenene. Blir de psykososiale utfordringene sterke nok, kan man bli både syk, sykmeldt og få nedsatt funksjonsevne. Men selv i Norge har vi ikke råd til å ha en million «psykisk syke» ruslende blant oss til enhver tid, uansett hvor retorisk besnærende dette måtte være for fagfolk og brukerorganisasjoner i kravmodus.

Upresist språk gir dårlige samtaler, retningsløshet, håpløshet og upresise tjenester. Upresise tjenester gir tapte liv, tapt helse og tapt velferd. La 2019 være året da vi for alvor sier farvel til «den psykisk syke» og velkommen til borgeren, uansett hvilke utfordringer eller funksjonsnedsettelse hen måtte ha. Utfordringer kan vi i fellesskap møte og overkomme. Funksjonsnedsettelse kan vi tilrettelegge for. Vi har ikke råd til å overse dette lenger, verken menneskelig eller økonomisk.